

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Аванесової Ніни Едуардівни на тему «Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

Підприємства оборонно-промислового комплексу України (ОПК) з одного боку є силами, що використовуються для забезпечення воєнної безпеки країни, а з іншого як суб'єкти господарювання також потребують забезпечення власної економічної безпеки. У цих процесах головну роль відіграє держава, з якою вона практично за роки незалежності не справилася, бо не спромоглася сформувати й реалізовувати національну безпекову політику. У зв'язку з цим підприємства вітчизняного ОПК в умовах практичної відсутності внутрішнього ринку озброєння, суттєвого обмеження присутності їх на світовому ринку озброєння та скорочення у разі обсягів продажу продукції на ньому дійшли до межі руйнування.

З огляду на безпекову ситуацію, що склалася в Україні, світові безпекові тенденції та стан зазначених підприємств й завдання щодо створення, виробництва, ремонту й модернізації озброєння, військової та спеціальної техніки й боєприпасів питання забезпечення їх економічної безпеки є невідкладними. Своєю чергою це потребує розробки концептуально-методологічних положень та практичних рекомендацій у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств вітчизняного ОПК. Саме про вирішення цих завдань йдеться у дисертаційній роботі Аванесової Ніни Едуардівни на тему «Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави», у зв'язку з чим є актуальною.

Дисертаційна робота підготовлена відповідно до плану науково-

дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова в межах державної бюджетної тематики:

1) «Стратегічний контролінг в системі управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України: теорія, методологія, практика» (2014 р., номер державної реєстрації 0112U003092), де автором розроблено параметричне моделювання комплексного показника оцінки рівня фінансово-економічної безпеки корпоративних підприємств;

2) «Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика» (2015 р., номер державної реєстрації 0112U003092), де автором розроблено методичний підхід до формування стратегії управління економічною безпекою в умовах нестабільного середовища;

3) «Інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування системи управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в сучасних умовах: теорія, методологія, практика» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U005339), де автором обґрунтовано напрямки адаптації національної системи безпеки до міжнародних вимог шляхом універсалізації регіональної, європейської та глобальної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки концепції до участі у конкретних спільних діях;

4) «Стратегічний моніторинг та антикорупційний аудит в системі фінансово-економічної безпеки держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції», етап 2 – «Економічна безпека оборонної промисловості України як складова національної безпеки держави: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення в умовах євроінтеграції» (2015 р., номер державної реєстрації 0115U000149), де автором проведено оцінку ризиків та джерел загроз економічній безпеці оборонної промисловості України, аналіз проблем розвитку оборонної

промисловості України, обґрунтовано стратегічні пріоритети модернізації оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 422 найменувань, 14 додатків на 108 сторінках. Основний зміст роботи викладений на 406 сторінках комп'ютерного тексту, містить 106 рисунків та 42 таблиці.

Логіка наукового дослідження в цілому підпорядкована поставленій меті та завданням, визначає структуру дисертаційної роботи. Оформлення дисертації відповідає чинним вимогам, наукові положення викладено конкретно, логічно, висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах авторських дослідженнях проблеми. Основні результати концентровано представлено у таблицях, графічному матеріалі, висновках. Автореферат дисертації повною мірою відображає зміст основних положень дисертації.

Оцінюючи дисертаційну роботу, варто відзначити, що написана загальноприйнятою науковою мовою, основні її положення розкриті повністю відповідно до мети та завдань дослідження. Дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, що виконана автором самостійно. Змістове наповнення дисертації відповідає паспорту спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Основні наукові результати, одержані автором, їх новизна, ступінь обґрунтованості, достовірності та практичне значення

За результатами вирішення у дисертаційній роботі наукової проблеми сформульовано низку теоретико-методологічних положень, висновків і рекомендацій, які характеризуються науковою новизною й свідчать про конкретний особистий внесок автора у розвиток теорії та практики

безпекознавства. Серед таких нових результатів наукових досліджень можна виокремити:

1. У процесі досліджень сформовано методологічні засади процесу розробки системи індикаторів оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України, який передбачає послідовне виконання етапів визначення мети та завдань діагностики стану економічної безпеки підприємств ОПК, підбору й обробки потрібної інформації та формування системи індикаторів оцінки економічної безпеки. У підсумку це дозволяє визначити поточний стан та динаміку зміни рівня економічної безпеки підприємств ОПК за складовими порівнюючи їх з граничними значеннями;

2. Автором розроблено методичний підхід до комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України шляхом визначення інтегрального показника. Він визначається як середньгеометрична величина від інтегральних компонент комплексної оцінки ефективності: виробничої діяльності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності, ефективності інноваційної діяльності. Крім традиційних у роботі запропоновано ще й індикатори ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій. У кінцевому результаті формується інформаційно-аналітичне забезпечення щодо комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК;

3. У роботі удосконалено сутність та структуру поняття «воєнно-економічна безпека», що розглядається як синергетична складова воєнної та економічної сфер національної безпеки держави й характеризує можливість і готовність держави в усіх сферах її діяльності забезпечувати економічні, соціальні, науково-технологічні та інформаційні умови розвитку воєнно-економічного потенціалу із використанням ринкових механізмів на такому рівні, який би гарантував воєнну безпеку країни та дозволяв підтримувати достатній рівень обороноздатності держави, виходячи з її економічних

можливостей і політичних цілей; в особливий період швидко проводити економічну мобілізацію, а у воєнний час – поповнення воєнно-економічних втрат. Особливої уваги заслуговують запропоновані автором основні компоненти структури самого поняття «воєнно-економічна безпека», які розкривають його змістовну сторону;

4. Автором запропоновано організаційно-методичне забезпечення комплексного планування проведення системної реформи ОПК держави. Стержнем його є застосування програмно-цільового підходу, який передбачає обґрунтування та узгодження цільових програм реформування та розвитку ОПК країни з урахуванням вимог національної безпеки держави. Він дозволяє реалізувати заходи, спрямовані на забезпечення фінансового оздоровлення підприємств ОПК, інтеграцію науки та виробництва, оновлення виробничих потужностей підприємств ОПК за галузевим принципом, розширення можливостей міжнародної кооперації та розвиток експортного потенціалу на середньострокову перспективу;

5. За результатами наукових досліджень у роботі дістав подальшого розвитку методичний підхід до удосконалення впровадження передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції на підприємствах ОПК. Автором розроблено комплекс правил, стандартів і процедур з виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК, які мають бути обов'язковими для виконання усіма працівниками, посадовими особами, керівниками і засновниками (учасниками) підприємства у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Такий підхід забезпечить координацію діяльності органів влади з реалізації антикорупційної політики держави й підвищення рівня економічної безпеки підприємств ОПК.

У роботі є низка й інших нових розробок, що відображають удосконалення теоретико-методологічних положень й практичних

рекомендацій щодо визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави.

Результати дисертаційної роботи мають практичну цінність, оскільки використовуються у навчальному процесі Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова при формуванні навчально-методичного забезпечення та викладанні безпекових дисциплін. Низка теоретичних розробок доведені до рівня прикладних напрацювань у вигляді методичних рекомендацій, які впроваджено у безпекову діяльність підприємств: «Державне Київське конструкторське бюро «Луч», «Харківський механічний завод», «Львівський державний авіаційний ремонтний завод», «Львівський бронетанковий завод», «Львівський радіоремонтний завод», «Київський бронетанковий завод», «Промоборонекспорт» та інші. Впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес та практичну діяльність підтверджуються відповідними довідками.

Наукові положення та висновки дисертації належним чином обґрунтовані. Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій автора. Їх достовірність забезпечена використанням відповідних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме: логічне узагальнення та групування; аналіз та синтез; системний, статистичний, техніко-економічний, графічний; порівняльний та SWOT і PEST аналіз; економіко-математичні методи; експертна оцінка.

В якості теоретичної основи та інформаційно-довідкової бази для проведення дослідження використовувалися монографії, численні наукові публікації українських та зарубіжних вчених, інтернет – джерела, офіційні статистичні дані, нормативно-правові акти, які стосуються предмету наукових досліджень.

За рівнем наукової новизни результати дослідження відповідають вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та їх відповідність встановленим вимогам

Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень дисертаційної роботи у фаховій літературі. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно до існуючих вимог. Зокрема, результати дослідження опубліковано в 59 працях, серед яких 4 монографії; 27 наукових статей у фахових виданнях, з них 8 наукових статей у зарубіжних виданнях та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 22 тези доповідей конференцій, 6 наукових праць, які додатково відображають результати наукових досліджень, загальним обсягом 52,8 авт.арк., з них 36,2 авт.арк належить особисто дисертанту.

Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях. В опублікованих наукових працях розкривається сутність і зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни.

Зміст автореферату, його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Це дає змогу зробити позитивний висновок щодо їх ідентичності.

Положення і результати кандидатської дисертації в дослідженні не використовувалися.

Дисертація за вимогами щодо загального обсягу та кількості наукових публікацій, що висуваються до здобувача наукового ступеня доктора наук, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації

Низка положень, висновків й рекомендацій, наведених у поданій до захисту дисертаційній роботі, носять дискусійний характер, мають окремі недоліки, а саме:

1. На с. 91 автор зазначає «Вибір індикаторів економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу України залежить від низки критеріїв, з-поміж яких, переконані, доцільно окремо назвати такі: реальні та потенційні загрози розвитку галузі; нормативно-правова база регулювання відносин як усередині галузі, так і з зовнішнім оточенням; засоби забезпечення економічної безпеки галузі; стратегія розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу; напрям дії викликів і загроз економічній безпеці; ступінь значущості впливу макроекономічних показників; характер і тривалість впливу ризиків тощо». Така думка автора науково не аргументована та є надто дискусійною.

2. У підрозділі 2.2 за результатами аналізу динаміки функціонування обраних для дослідження підприємств оборонно-промислового комплексу України встановлено, що за період 2001-2015 року чисельність підприємств і організацій зменшилася у 5 разів, а працюючих – у 7 разів. Фізичний знос основних фондів становить понад 70%. Коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів становить не більше 2,5% на рік. Такий висновок це результат звичайного економічного аналізу. У даному випадку доцільно було б провести аналіз та зробити висновок щодо впливу такої ситуації на економічну безпеку досліджуваних підприємств, що своєю чергою повною мірою відповідало б предмету наукового дослідження.

3. У підрозділі 3.4 наведено низку показників, які відомі й використовуються для оцінювання: ефективність виробничої діяльності, платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, рентабельність, ефективність інвестиційної та інноваційної діяльності. З-поміж них відібрано та сформовано систему показників для оцінки економічної

безпеки підприємства (рис. 3.18). Проте пояснень, чи обґрунтувань чому саме ці показники пропонуються для оцінювання не наведено. Крім того у підрозділі 3.4. «Оцінка рівня економічної безпеки підприємств ОПК України» було б доцільно не лише сформулювати перелік критеріїв за якими на думку автора доцільно проводити таке оцінювання, а й фактично здійснити оцінку.

4. Досліджуючи недосконалу конкуренцію на ринку озброєнь (підрозділ 4.2) доцільно було б встановити характер та основні форми її негативного впливу на діяльність підприємств ОПК України та їх економічну безпеку. Інакше втрачається сенс її дослідження у даній роботі.

5. У підрозділі 4.3 запропоновано економіко-математичну модель оцінки поведінки підприємств ОПК на ринку озброєнь в умовах наявності недосконалої конкуренції. Проте з тексту незрозуміло як зазначену модель можна використовувати для отримання відповідної інформації та її використання під час прийняття безпекових рішень керівництвом підприємства чи дослідником для розробки відповідних рекомендацій. Це ставить під сумнів доцільність розробки такої моделі.

6. У підрозділі 5.2 наведено характеристики ключових факторів розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України, а у таблиці 5.3 основні результати проведеної SWOT експертизи економічного виміру. Інформація достатньо цікава. Проте із тексту дисертації незрозуміло як саме проводилася SWOT експертиза. Крім цього доцільно було б проаналізувати можливий дестабілізуючий вплив встановлених загроз на економічну безпеку підприємств ОПК України. Це значно б покращило роботу, бо інакше цей підрозділ виглядає як окреме дослідження.

7. Запропонована автором у підрозділі 5.5 антикорупційна програма протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України викладена змістовно, але у формі правил, стандартів і процедур. З огляду на це вона не відповідає загальновідомим

вимогам щодо змісту й форми програми діяльності будь-якого органу. У зв'язку з цим її доцільно було б назвати інакше, наприклад «Антикорупційні настанови».

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць Аванесової Н. Е. дає підстави зробити висновок про те, що робота на тему «Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави» є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну та має теоретичне й практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати у формі теоретико-методологічних положень й практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави.

За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають паспорту спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності, а також вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року щодо докторських дисертацій, а її автор Аванесова Ніна Едуардівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та
економічної безпеки Львівського
державного університету внутрішніх справ

В.І. Франчук

